

Костянтин Пільков,

кандидат юридичних наук, старший дослідник, суддя, Велика палата Верховного Суду України, старший науковий співробітник відділу приватного права та процесу, Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва ім. академіка Ф. Г. Бурчака Національної академії правових наук України
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8931-0413>

ПУБЛІЧНІ ВИСЛОВЛЮВАННЯ СУДДІ НА ЗАХИСТ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА: ТРАНСФОРМАЦІЯ ПРАВА НА СВОБОДУ СЛОВА В ЕТИЧНИЙ І ЮРИДИЧНИЙ ОБОВ'ЯЗОК ВИСЛОВИТИСЬ НА ЗАХИСТ ФУНДАМЕНТАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ

Автор статті аналізує тенденції до переосмислення індивідуальної ролі судді у захисті цієї суддівської незалежності і загалом фундаментальних цінностей, які складають підґрунтя верховенства права, поступовий відхід від концепції суто інституціональної, колективної відповідальності судової системи за збереження суддівської незалежності. Автор показує, що етичний обов'язок виступити на її захист покладається на кожного суддю. Змінюється також ставлення до змісту публічних заяв суддів на захист верховенства права і суддівської незалежності: від наголосу на стриманості і обмеженій допустимості коментарів стосовно дискусійних політичних питань до «безстрашного відстоювання позиції» і «чітких й переконливих заяв» про опозицію судової влади до пропозицій уряду, які мають тенденцію підривати незалежність суддів.

Водночас автор зауважує, що в «етичний та правовий обов'язок» судді висловитись на захист верховенства права і суддівської незалежності все ж розглядається скоріше як моральний обов'язок, який спонукає суддів реалізовувати своє право на свободу вираження поглядів через критичні публічні заяви. У статті все ж визнається, що, вдаючись до публічних заяв на захист фундаментальних цінностей демократичного суспільства, судді залишаються зв'язаними етичними обмеженнями, якими є вимоги політичної (у вузькому сенсі ідеологічної або партійної) нейтральності, однак не нейтральності в значенні відсутності критики; неприпустимості проявів упередженості у справах, які перебувають у провадженні судді або колег; неприпустимості ставити під сумнів *res judicata* судових рішень чи іншим чином шкодити авторитету судової влади.

Ключові слова: верховенство права, ЄСПЛ, свобода слова, етичні норми поведінки судді, *res judicata*.

Pilkov K.

Public opinions of a judge in defence of the rule of law: transformation of the right to freedom of expression into an ethical and legal duty to speak out in defence of fundamental values

The perspectives on the individual role of a judge in safeguarding judicial independence and, more broadly, the foundational principles that sustain the rule of law have been evolving for the last two decades. In response to recent challenges, when judges from different countries, feeling a moral obligation to speak out in defence of democratic values, made critical public statements, international jurisdictional bodies and judicial organisations also responded to these new challenges and developed new approaches to the ethical limits of public expression by judges.

This article seeks to examine whether the traditional emphasis on ethical constraints in any political pronouncements by judges remains in place and whether the ethical guidelines for judges regarding public statements remain unchanged. Additionally, it considers whether there are grounds to discuss the existence of a positive obligation for judges to speak out in certain cases.

The article indicates a gradual shift away from the concept of a purely institutional and collective responsibility of the judicial system for the preservation of judicial independence. The author presents the argument that each judge is ethically, if not legally, obliged to defend it. At the same time, it is not only about the protection of independence by an individual judge in a situation that concerns only that judge, but also about the protection of judicial independence on the scale of the entire judicial system. The approach to the substance of public statements by judges in defence of the

rule of law and judicial independence is also evolving. There is a shift from an emphasis on restraint and the limited permissibility of comments on controversial political issues to a stance of 'fearlessly defending the position' and 'clear and convincing statements' about the judiciary's opposition to government proposals that tend to undermine judicial independence.

Furthermore, the author observes that in the recent case law of the ECtHR, the ethical and legal duty of a judge to speak out in defence of the rule of law and judicial independence is still regarded as primarily a moral obligation. This encourages judges to exercise their right to freedom of expression through critical public statements. The article nevertheless acknowledges that when making public statements in defence of the fundamental values of a democratic society, judges remain subject to ethical constraints. Such restrictions include the requirements of political neutrality (in the narrow sense of ideological or party neutrality, but not neutrality in the sense of absence of criticism), as well as the unacceptability of manifestations of bias in pending cases, or questioning the res judicata of court decisions or otherwise damaging the authority of the judiciary.

Keywords: *rule of law, ECtHR, freedom of speech, ethical standards of judicial conduct, res judicata.*

Постановка проблеми. Традиційно питання публічних висловлювань судді в Україні та й в країнах, які можна віднести до розвинених демократій, розглядалось як пов'язане з багатьма законодавчими та етичними обмеженнями. Настільки пов'язане, що настанова про те, що «...судді належить говорити лише через свої мотиви у рішенні, якщо це стосується справ у його чи її провадженні», яка міститься в авторитетних Коментарях до Бангалорських принципів поведінки суддів (§ 74) [1], які є орієнтиром у питаннях етики для суддів у всьому світі, втратило апендикс «якщо це стосується справ у його чи її провадженні» і часто розуміється як загальне обмеження, відповідно до якого суди та судді «промовляють через судові рішення» і яке прийняте як традиційне як у країнах з міцним фундаментом верховенства права [2, с. 14], так і в тих, де ці цінності лише утверджуються [3].

Власне й нова редакція Кодексу суддівської етики 2024 р., приділяючи багато уваги питанням публічних висловлювань судді (ст. 12) і активності у соціальних медіа (ст. 21) [4], встановлює етичні межі поведінки судді у цих сферах (обов'язок проявляти стриманість, виваженість, обачність та поміркованість у висловленні своїх поглядів і думок за будь-яких обставин; обов'язок утриматись від публічних заяв та/або коментарів, які компрометують звання судді або підривають авторитет правосуддя; обов'язок уникати публічних заяв і коментарів щодо справ, які перебувають у його / її провадженні та інших суддів, не піддавати сумніву судові рішення, що набрали законної сили; обов'язок не використовувати і не розголошувати конфіденційну інформацію, отриману суддею під час виконання обов'язків, з будь-якою метою, не пов'язаною з виконанням суддею повноважень; стриманість, поміркованість та обережність у користуванні соціальними мережами; право розміщувати, коментувати лише ту інформацію, використання якої не завдає шкоди авторитету судді та судової влади), однак не закріплює позитивних обов'язків, зокрема позитивний обов'язок в окремих випадках висловитись публічно.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Етичним стандартам діяльності судді у вітчизняній науці присвячені праці А. Бірюкової, Г. Вітюк, С. Жукова, І. Кондратової, Р. Куйбіди, О. Овсянникової, Л. Тацій. Проблемні питання співвідношення етики судді та свободи вираження думки в контексті рішень ЄСПЛ досліджувала О. Хотинська-Нор. Актуальному питанню етичних засад поведінки судді у соціальних мережах присвячені праці Ю. Фідрі, Ю. Гофмана, В. Кравчук.

Метою статті є спроба дослідити, чи дійсно етичні орієнтири для судді стосовно публічних висловлювань залишаються незмінними, чи є підстави говорити про існування позитивного обов'язку судді висловлюватись публічно в окремих випадках.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розроблена під егідою Ради Європи Європейська хартія про статус суддів 1998 р. серед положень про стандарти забезпечення незалежності суду містить і таке, відповідно до якого суддям належить утримуватись від будь-якої поведінки, дії або висловлювань, які можуть серйозно вплинути на віру громадськості в їхню неупередженість та незалежність (§ 4.3 Хартії) [5]. Ця квінтесенція настанов про суддівську культуру стриманості, яка також стосується публічних висловлювань судді, має міцний фундамент і закріплена також в інших авторитетних джерелах. Так, в Основних принципах незалежності судових органів ООН 1985 р. було передбачено, що члени судових органів, як і інші громадяни, користуються свободою слова, асоціацій та зборів; однак, керуючись такими правами, судді мають поводитись завжди таким чином, щоб забезпечити повагу до своєї посади і зберегти неупередженість і незалежність судових органів [6]. Тридцять років потому Венеційська комісія у своєму звіті про свободу висловлення поглядів суддям 2015 р. також звернула увагу на прикладі ситуації у Німеччині

на принцип поміркованості (нім. «*Mäßigungsgebot*»), який стосується поведінки за межами відправлення суддею правосуддя. Хоча публічні політичні заяви судді не виключаються, однак суддя не має згадувати про свою посаду, коли він висловлює політичні погляди публічно, за винятком випадків, коли це стосується правових питань (наприклад, лекція або стаття в юридичному журналі) [7, с. 6]. Культура стриманості, принцип поміркованості сформували радше обережне ставлення суддів до будь-якої публічної активності, не кажучи вже про ту, яка має хоч натяк на втручання у питання політики. Спроби ж розмежування приватних і офіційних висловлювань судді [8, с. 691], особливо у сферах, які стосуються права, приречені наперед на невдачу, адже у цих сферах суддя, який висловлюється «приватно», все ж висловлюється як професіонал у сфері права, що для публіки пов'язується з його офіційним статусом.

Однак протягом останніх двох десятиліть ця ситуація зазнає змін. Судді вдаються до публічних заяв і навіть акцій протесту, при тому не тільки для захисту демократичних цінностей у своїй країні (як це було під час демонстрації суддів у Нідерландах у 2015 р.), а й для підтримки колег в інших країнах, як наприклад, в січні 2020 р., коли судді з багатьох країн приєднались до підтримки своїх польських колег у «марші тисячі мантій» у Варшаві.

Змінюються також підходи до питання публічних висловлювань суддів у практиці міжнародних юрисдикційних органів та організацій, які опікуються незалежністю та ефективністю судочинства.

До аналізу допустимості критики з боку судді стану незалежності у судовій системі довелось вда- тись Європейському суду з прав людини (*Kudeshkina v. Russia*, 2009) [9]. В інших справах Європейськи суд висловився щодо права судді викласти публічно критичні погляди на реформи, які зачіпають судову владу (*Baka v. Hungary*, 2016) [10], і дійшов висновку про те, що свобода вираження поглядів для судді може трансформуватись в обов'язок висловитись на захист верховенства права та суддівської незалежності (*Żurek v. Poland*, 2022) [11]. Також Міжамериканський суд з прав людини робить висновок про моральний обов'язок судді висловитись на користь відновлення демократичного порядку, який може спонукати суддю до участі у протесті як акті вираження поглядів (*López Lone et al. v. Honduras*, 2015) [12]. В межах цього дослідження не вдаємось до аналізу обставин кожної з цих справ, адже важливим є відзначити динаміку останніх змін у підходах до допустимості публічної критики з боку суддів у питаннях державної політики, яка, однак, зачіпає фундаментальні цінності демократичного суспільства, верховенство права загалом і суддівську незалежність зокрема.

У документах провідних міжнародних організацій, які мають справу з гарантіями суддівської неза- лежності, також відображаються ці зміни у підходах в цей же час.

У 2002 р. Консультативна рада європейських суддів (КРЄС) у своєму Висновку № 3 лише обережно визнавала, що «...суддям має бути дозволено брати участь у деяких дискусіях, які стосуються національної політики у сфері судівництва» (§ 34) [13], при тому, що й надалі у 2007 р. у Коментарях Управління ООН з наркотиків та злочинності до Бангалорських принципів поведінки суддів відзначалась обмеженість обста- вини, за яких судді можуть висловлюватися з приводу суперечливих політичних питань. Це визнавалось допустимим, зокрема, коли питання безпосередньо стосуються роботи судів, незалежності суддів, фун- даментальних аспектів реалізації правосуддя або особистих професійних якостей судді. Однак навіть тут суддю закликали бути стриманим і пам'ятати, що його публічні висловлювання можуть бути сприйняті як вираження поглядів суддівської спільноти загалом, адже іноді судді буває складно висловити свою думку таким чином, щоб вона була сприйнята винятково як його суб'єктивне міркування, а не як позиція судової системи загалом (§ 138) [1].

У 2010 р. КРЄС узагальнила і вже дещо переглянула свої підходи. У виданій нею Великій хартії суддів (*CCJE Magna Carta of Judges*) йдеться про те, що «...держави і кожен суддя є відповідальними за заохочення і захист суддівської незалежності» (§ 3) [14]. У 2013 р. у Софійській декларації стосовно не- залежності та підзвітності судової влади Європейська мережа рад правосуддя відзначила «колективний обов'язок» європейських судових систем «...чітко й переконливо заявити про свою опозицію до пропози- цій уряду, які мають тенденцію підривати незалежність окремих суддів...» (§ VII Декларації) [15].

Вже у 2015 р. у своєму Висновку № 18 КРЄС вважає, що «...якщо суддівська незалежність або здатність судової влади виконувати свою конституційну роль перебувають під загрозою або піддаються нападкам, судова влада має безстрашно відстоювати свою позицію» (§ 41) [16].

У 2022 р. КРЄС у висновку, присвяченому свободі вираження поглядів суддями, в унісон з ЄСПЛ відзначила вже не колективний, а індивідуальний обов'язок кожного судді: «...Кожен суддя має етичний та/ або правовий обов'язок зберігати суддівську незалежність і виступати на захист верховенства права та не- залежності суддів» (§ 58 Висновку № 25) [17].

У виданих у 2023 р. Бюро демократичних інституцій та прав людини ОБСЄ Рекомендаціях стосовно незалежності та підзвітності судової влади (Варшавські рекомендації) вже також з'являється місце для коментарів про «обов'язок висловлюватись» на захист фундаментальних цінностей (рекомендація 28): «Судді мають мати можливість користуватися цією свободою [висловлювань. – К. П.] для участі в публічному обговоренні питань, що впливають на верховенство права та дотримання прав людини, включаючи, зокрема, дебати щодо законодавства, політики, яка може вплинути на суддівське самоврядування, а також теми, які піднімають фундаментальні питання в демократичному суспільстві. Судді також зобов'язані виступати на захист верховенства права та незалежності суддів у ситуаціях, коли ці цінності перебувають під загрозою» [18, с. 12]. У Київських рекомендаціях БДПІ ОБСЄ стосовно незалежності судочинства у Східній Європі, на Південному Кавказі та у Центральній Азії, які були видані у 2010 р. і передували Варшавським рекомендаціям, цих положень не знаходимо [19]. Далі у Варшавських рекомендаціях згадана рекомендація супроводжується застереженням про необхідність виявляти особливу обережність у здійсненні «цього права» при використанні соціальних мереж та спілкуванні з пресою, беручи до уваги необхідність захисту честі та гідності своєї посади, а також необхідність утримуватися від коментарів, які можуть зашкодити сприйняттю неупередженості суддів при розгляді справ, що перебувають у їхньому провадженні.

Обов'язок виступати на захист верховенства права та незалежності суддів розглядається у Варшавських рекомендаціях як привід реалізувати право на свободу висловлення поглядів, яке все ж залишається правом судді і до того ж підпорядковується певним обмеженням.

О. Хотинська-Нор вважає, що однією з таких вимог є нейтральність висловлювань. Так, на її думку, вимога нейтральності у висловлюваннях ставиться до суддів також у публічних обговореннях судової реформи, а риторика суддів, якщо така відзначається сарказмом чи надмірною різкістю у висловлюваннях, є несумісною з цією нейтральністю [20, с. 287]. З цим можна погодитись з істотним застереженням. Висловлювання судді не мають відзначатись надмірною різкістю, однак це питання загальної етики спілкування і висловлювань, а не вимога нейтральності. Ця вимога стосується питань, у яких суддя має демонструвати неупередженість, тобто це аж ніяк не питання судової реформи чи питання роботи судової системи загалом. У цих питаннях для оцінки допустимості висловлювань судді застосовується стандарт не нейтральності, а набагато вищий, а саме чи компрометують звання судді або підривають авторитет правосуддя такі висловлювання. Інакше будь-яка критика просто неможлива, адже критика, навіть найбільш обґрунтована або м'яка, за визначенням самого цього поняття нейтральною бути не може. Саме з таким застереженням можна далі погодитись з О. Хотинською-Нор в її оцінці того, що, на її думку, КРЄС, відзначаючи у Висновку № 3 необхідність для суддів утриматись від будь-якої політичної діяльності, що підриває їхню незалежність або загрожує їхній неупередженості, і водночас допустити суддів до участі у дискусіях, які стосуються національної судової політики, цим зауважила про необхідність дотримання балансу між правом суддів на свободу думки, вираження поглядів і вимогою нейтральності [20, с. 287]. Отже, коли йдеться, зокрема, про політичну нейтральність, судді мають утриматись від висловлювань, які вказуватимуть прямо чи опосередковано на симпатії чи антипатії у політичному спектрі. Однак у питаннях, які стосуються захисту фундаментальних цінностей демократичного суспільства, критика дій держави з боку судді можлива безвідносно до політичного спектра.

Висновки. Усвідомлення значення суддівської незалежності для забезпечення збереження демократичного суспільства протягом останніх двох десятиліть приводить також до переосмислення індивідуальної ролі кожного судді у захисті цієї незалежності та загалом фундаментальних цінностей, які складають підґрунтя верховенства права. Оскільки протягом цих двох десятиліть мали місце випадки, коли судді, відчуваючи моральний обов'язок висловитись на захист демократичних цінностей, робили критичні публічні заяви, міжнародним юрисдикційним органам і міжнародним організаціям у сфері судочинства довелося також відповідати на ці нові виклики і сформулювати нові підходи. Вони знаменують поступовий відхід від концепції суто інституціональної, колективної відповідальності судової системи за збереження суддівської незалежності. Нині визнається, що етичний, правовий обов'язок виступити на її захист покладається на кожного суддю. При цьому з контексту цих змін може бути зрозуміло, що йдеться не лише про захист незалежності окремим суддею у ситуації, яка стосується суто цього судді, а й про захист суддівської незалежності в масштабах всієї судової системи. Змінюється також риторика авторитетних джерел (висновків і коментарів міжнародних організацій) стосовно змісту цих публічних заяв на захист верховенства права і суддівської незалежності: від наголосу на стриманості й обмеженій допустимості коментарів стосовно дискусійних політичних питань до «безстрашного відстоювання позиції» і «чітких й переконливих заяв» про опозицію судової влади до пропозицій уряду, які мають тенденцію підривати незалежність суддів.

Вдаючись до публічних заяв на захист цих фундаментальних цінностей, судді залишаються зв'язаними звичними етичними обмеженнями, якими є вимоги політичної (у вузькому сенсі ідеологічної або партійної) нейтральності, однак не нейтральності в значенні відсутності критики; неприпустимості проявів упередженості у справах, які перебувають у провадженні судді або колег; неприпустимості ставити під сумнів *res judicata* судових рішень чи іншим чином шкодити авторитету судової влади.

Окремого наукового осмислення у подальших дослідженнях потребує питання про те, наскільки «етичний та правовий обов'язок» судді висловитись на захист верховенства права і суддівської незалежності слід розглядати як юридичний обов'язок, адже досі в новітній практиці ЄСПЛ він все ж розглядався скоріше як моральний обов'язок, який спонукав суддів реалізовувати своє право на свободу вираження поглядів через критичні публічні заяви. Тобто питання про те, чи має місце тенденція визнання за судьями юридичного обов'язку активного захисту верховенства права поза процесуальними межами незалежного і неупередженого вирішення справ у їхньому провадженні, а також чи мають судді відповідний інструментарій і гарантії захисту для виконання такого обов'язку залишається відкритим для подальших досліджень.

Список використаних джерел

1. The Bangalore Principles of Judicial Conduct, UNODC Commentary 2007. URL: https://www.unodc.org/conig/uploads/documents/publications/Otherpublications/Commentry_on_the_Bangalore_principles_of_Judicial_Conduct.pdf (дата звернення: 09.12.2024).
2. Sullivan B., Feldbrin R. The Supreme Court and the People: Communicating Decisions to the Public. *Journal of Constitutional Law*. 2022. Vol. 24, is. 1. P. 1–92. URL: <https://scholarship.law.upenn.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1779&context=jjc> (дата звернення: 09.12.2024).
3. Judges speak through their judgments. *Judges Matter*. 23.09.2019. URL: <https://www.judgesmatter.co.za/opinions/judges-speak-through-their-judgments/> (дата звернення: 09.12.2024).
4. Кодекс суддівської етики, затверджений рішенням XX чергового з'їзду суддів України 18 вересня 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0001415-24#n2> (дата звернення: 09.12.2024).
5. Європейська хартія про статус суддів, 1998 р. URL: <https://court.gov.ua/userfiles/05.pdf> (дата звернення: 09.12.2024).
6. Основні принципи незалежності судових органів, схвалені резолюціями 40/32 та 40/146 Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй від 29 листопада та 13 грудня 1985 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_201#Text (дата звернення: 09.12.2024).
7. Report on the Freedom of Expression of Judges, adopted by the Venice Commission on its 103rd Plenary Session (Venice, 19–20 June 2015). The European Commission For Democracy Through Law (Venice Commission), 2015. 20 p. URL: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2015\)018-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2015)018-e) (дата звернення: 09.12.2024).
8. Mala Corbin C. Mixed Speech: When Speech is Both Private and Governmental. *New York University Law Review*. 2008. Vol. 83, no. 3. P. 605–692.
9. Kudeshkina v. Russia, appl. No. 29492/05, European Court of Human Rights judgment of 26.02.2009. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-91501> (дата звернення: 09.12.2024).
10. Baka v. Hungary, appl. No. 20261/12, European Court of Human Rights judgment of 23.06.2016. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-163113> (дата звернення: 09.12.2024).
11. Żurek v. Poland, appl. no. 39650/18, European Court of Human Rights judgment of 10.10.2022. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-217705> (дата звернення: 09.12.2024).
12. López Lone et al. v. Honduras, Inter-American Court of Human Rights, judgment of 05.10.2015. URL: https://www.corteidh.or.cr/docs/casos/articulos/seriec_302_ing.pdf (дата звернення: 09.12.2024).
13. Висновок № 3 (2002) Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету міністрів Ради Європи щодо принципів та правил, які регулюють професійну поведінку суддів, зокрема питання етики, несумісної поведінки та безсторонності. URL: https://court.gov.ua/userfiles/visn_3_2002.pdf (дата звернення: 09.12.2024).
14. CCJE Magna Carta of Judges. Consultative Council of European Judges. Strasbourg. 2010. 17 November. URL: <https://rm.coe.int/16807482c6> (дата звернення: 09.12.2024).
15. On judicial independence and accountability: Sofia Declaration. The General Assembly of ENCJ Meeting. Sofia. 2013. 5th – 7th June. URL: https://www.encj.eu/images/stories/pdf/GA/Sofia/encj_sofia_declaration_7_june_2013.pdf (дата звернення: 09.12.2024).

16. Висновок № 18 (2015) Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету міністрів Ради Європи про місце судової влади та її відносини з іншими гілками влади в сучасних демократіях. URL: <https://rm.coe.int/-18-2015-/1680792013> (дата звернення: 09.12.2024).
17. On freedom of expression of judges. CCJE Opinion No. 25 (2022). Consultative Council of European Judges. Strasbourg. 2022. 2 December. URL: <https://rm.coe.int/opinion-no-25-2022-final/1680a973ef%0A%0A> (дата звернення: 09.12.2024).
18. Recommendations on Judicial Independence and Accountability (Warsaw Recommendations) 2023. Published by the OSCE Office for Democratic Institutions and Human Rights, 2023. 16 p. URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/c/5/552718.pdf> (дата звернення: 09.12.2024).
19. Kyiv Recommendations on Judicial Independence in Eastern Europe, South Caucasus and Central Asia. Organization for Security and Co-operation in Europe. 2010. URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/f/7/86319.pdf> (дата звернення: 09.12.2024).
20. Хотинська-Нор О. Етика судді та свобода вираження ним думки в контексті рішень Європейського суду з прав людини. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 12. С. 284–289. DOI: <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2020.12.49>.

References

1. *The Bangalore Principles of Judicial Conduct, UNODC Commentary 2007*. Retrieved from https://www.unodc.org/conig/uploads/documents/publications/Otherpublications/Commentry_on_the_Bangalore_principles_of_Judicial_Conduct.pdf [in English].
2. Sullivan, B., Feldbrin, R. (2022). The Supreme Court and the People: Communicating Decisions to the Public. *Journal of Constitutional Law*, 24 (1), 1-92. Retrieved from <https://scholarship.law.upenn.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1779&context=jjc> [in English].
3. Judges speak through their judgments. *Judges Matter*. 23.09.2019. Retrieved from <https://www.judgesmatter.co.za/opinions/judges-speak-through-their-judgments/> [in English].
4. *Kodeks suddivskoyi etyky, zatverdzhenyy rishennyam XX chervovoho z'yizdu suddiv Ukrayiny 18 veresnya 2024 roku [The Code of Judicial Ethics, approved by the decision of the XX Regular Congress of Judges of Ukraine on September 18, 2024]*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0001415-24#n2> [in Ukrainian].
5. *Yevropeyska Khartiya pro status suddiv, 1998 rik [European Charter on the Statute for Judges, 1998]*. Retrieved from <https://court.gov.ua/userfiles/05.pdf> [in Ukrainian].
6. *Osnovni pryntsyipy nezalezhnosti sudovykh orhaniv, skhvaleni rezolyutsiyamy 40/32 ta 40/146 Heneralnoyi Asambleyi Orhanizatsiyi Obyednanykh Natsiy vid 29 lystopada ta 13 hrudnya 1985 roku [Basic Principles on the Independence of the Judiciary endorsed by the UN General Assembly resolutions 40/32 of 29 November 1985 and 40/146 of 13 December 1985]*. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_201#Text [in Ukrainian].
7. *Report on the Freedom of Expression of Judges, adopted by the Venice Commission on its 103rd Plenary Session (Venice, 19-20 June 2015)*. The European Commission For Democracy Through Law (Venice Commission), 2015. 20 p. Retrieved from [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2015\)018-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2015)018-e) [in English].
8. Mala Corbin, C. (2008). Mixed Speech: When Speech is Both Private and Governmental. *New York University Law Review*, 83 (3), 605-692 [in English].
9. *Kudeshkina v. Russia, appl. No. 29492/05, European Court of Human Rights judgment of 26.02.2009*. Retrieved from <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-91501> [in English].
10. *Baka v. Hungary, appl. No. 20261/12, European Court of Human Rights judgment of 23.06.2016*. Retrieved from <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-163113> [in English].
11. *Żurek v. Poland, appl. no. 39650/18, European Court of Human Rights judgment of 10.10.2022*. Retrieved from <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-217705> [in English].
12. *López Lone et al. v. Honduras, Inter-American Court of Human Rights, judgment of 05.10.2015*. Retrieved from https://www.corteidh.or.cr/docs/casos/articulos/seriec_302_ing.pdf [in English].
13. *Vysnovok № 3 (2002) Konsultatyvnoyi rady yevropeys'kykh suddiv do uvahy Komitetu Ministriv Rady Yevropy shchodo pryntsyypiv ta pravyl, yaki rehulyuyut profesiynu povedinku suddiv, zokrema, pytan'nyya etyky, nesumisnoyi povedinky ta bezstoronnosti [Opinion No. 3 (2002) of the Consultative Council of European Judges to the attention of the Committee of Ministers of the Council of Europe on the principles and rules*

- governing judges' professional conduct, in particular ethics, incompatible behaviour and impartiality*]. Retrieved from https://court.gov.ua/userfiles/visn_3_2002.pdf [in Ukrainian].
14. CCJE Magna Carta of Judges. Consultative Council of *European Judges*. Strasbourg, 17 November 2010. Retrieved from <https://rm.coe.int/16807482c6> [in English].
 15. *On judicial independence and accountability: Sofia Declaration*. The General Assembly of ENCJ Meeting, Sofia 5th – 7th June, 2013. Retrieved from https://www.encj.eu/images/stories/pdf/GA/Sofia/encj_sofia_declaration_7_june_2013.pdf [in English].
 16. *Vysnovok № 18 (2015)*. *Konsultatyvnoi rady yevropeyskykh suddiv do uvahy Komitetu ministriv Rady Yevropy pro mistse sudovoyi vlady ta yiyi vidnosyny z inshymy hilkamy vlady v suchasnykh demokratiyakh [Opinion No.18 (2015) of the Consultative Council of European Judges to the attention of the Committee of Ministers of the Council of Europe on the position of the judiciary and its relation with the other powers of state in a modern democracy]*. Retrieved from <https://rm.coe.int/-18-2015-/1680792013> [in Ukrainian].
 17. *On freedom of expression of judges*. CCJE Opinion No. 25 (2022). Consultative Council of European Judges. Strasbourg, 2 December 2022. Retrieved from <https://rm.coe.int/opinion-no-25-2022-final/1680a973ef%0A%0A> [in English].
 18. *Recommendations on Judicial Independence and Accountability (Warsaw Recommendations)* (2023). Published by the OSCE Office for Democratic Institutions and Human Rights. Retrieved from <https://www.osce.org/files/f/documents/c/5/552718.pdf> [in English].
 19. *Kyiv Recommendations on Judicial Independence in Eastern Europe, South Caucasus and Central Asia*. Organization for Security and Co-operation in Europe, 2010. Retrieved from <https://www.osce.org/files/f/documents/f/7/86319.pdf> <https://www.osce.org/files/f/documents/c/5/552718.pdf>.
 20. Khotynska-Nor, O. (2020) *Etyka suddi ta svoboda vyrazhennya nym dumky v konteksti rishen' Yevropeyskoho sudu z prav lyudyny [Ethics of judge and freedom of expression of his/her opinion within the context of judgements of the European court of human rights]*. *Pidpryyemnytstvo, hospodarstvo i pravo - Entrepreneurship, economy and law*, 12, 284-289 [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 12.12.2024